

УДК 177.71(092):37-055.2(477.53)

ОЛЕНА ІЛЬЧЕНКО

(Полтава)

ВНЕСОК ДРУЖИН ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРІВ У РОЗВИТОК ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ДОСВІД КНЯГИНИ ВАРВАРИ ВОЛКОНСЬКОЇ- РЕПНІНОЇ

Досліджено внесок відомої благодійниці початку ХІХ століття Варвари Репніної в організацію жіночої освіти на Полтавщині, проаналізовано досвід роботи інституту шляхетних дівчат, засновницею якого була княгиня.

Ключові слова: Варвара Репніна, благодійність, жіноча освіта, інститут шляхетних дівчат, історичний досвід.

Дослідження феномену «педагогічного благодійництва жінок» й, зокрема, вивчення внеску дружин генерал-губернаторів у розбудову і розвиток жіночої освіти на українських землях хотілося б розпочати з близького для нас регіону – Полтавщини. Саме тут, у Полтаві, в 1918 р. з ініціативи та активної участі онуки останнього гетьмана Лівобережної України Кирила Розумовського, доньки міністра народної освіти при імператриці Єлизаветі, відомого графа Олексія Розумовського, дружини генерал-губернатора Миколи Репніна – Варвари Волконської-Репніної було відкрито інститут шляхетних панянок. *Метою статті* є ознайомлення читачів із досвідом благодійності в освіті княгині *Варвари Волконської-Репніної, уродженої Розумовської* – розумної, освіченої, прогресивної жінки, яка витратила на благодійні цілі не лише власні кошти, але й свою енергію, свій час і свою душу.

Поняття «жіноча освіта» тлумачиться в педагогічному енциклопедичному словнику як «...самостійна галузь освіти, яка виникла у зв'язку із нерівноправним суспільним положенням жінки» [15, с. 83]. Представниць слабкої статі у ХІХ ст. здебільшого розглядали як «додаток до чоловіка», як «істоту другого ґатунку», яка повинна виконувати роль матері та дружини, і, відповідно, – народжувати й виховувати дітей, допомагати чоловікові тощо. Для реалізації та-

ких функцій, вважалося, освіта не потрібна. Водночас у цей час поширюються передові погляди на жінку як повноправного члена суспільства.

Дореволюційна історіографія підняла цілий пласт проблеми «жіночого питання». Першою спробою ґрунтовно науково узагальнити дослідження з історії жіночої освіти стала праця О. Ліхачової «Матеріали до історії жіночої освіти в Росії 1856 – 1880 рр.» [8]. У роботі зібрано важливу документальну інформацію, статистичні відомості, матеріали періодики, розкрито основні закономірності розвитку системи середньої жіночої освіти, виділено передумови створення жіночих гімназій, проаналізовано дії громадськості щодо практичної організації цих навчальних закладів.

Жіноча проблематика дореволюційного періоду представлена також низкою публіцистичних робіт, які містили цінний фактичний матеріал, цікаві історичні нариси, практичні рекомендації щодо організації жіночої освіти. Це дослідження В. Вагнера (провів короткий огляд історії жіночої освіти з 1830 р., дослідив правове становище жінок у дореформений період) [1], М. Зінченка (схарактеризував загальний процес формування системи жіночої освіти в Російській імперії, визначив закономірності його розвитку) [6], М. Покровської (дослідила місце вищої жіночої освіти в загальній освітній системі Російської імперії, охарактеризувала діяльність перших жіночих курсів) [16] та ін. Спільним для цих робіт було те, що автори підкреслювали важливість та значення для суспільства освіченої жінки і розглядали «жіноче питання» як проблему, яку «...ніяк не можна поєднувати із питанням про громадянські та політичні права жінок, ... як абсолютно самостійне від жіночої емансипації питання» [6, с. 17].

Цінними для з'ясування еволюції поглядів на мету і зміст жіночого виховання були твори відомих педагогів М. Пирогова, К. Ушинського, В. Водовозова, які виступали за рівні права чоловіків і жінок в одержанні освіти, вбачали у представницях слабкої статі великий потенціал для розвитку науки і культури, вважали, що жінка повинна вдосконалювати свою освіту, щоб відповідати «... високості та святості свого призначення бути розсадницею добра та істини в прийдешньому поколінні..., що довірено їй самим Богом, чоловіком та суспільством» [14, с. 26].

Проблему «жіночих питань» піднімали дослідники і за радянських часів, що правда, вона розглядалася здебільшого крізь призму участі представниць слабкої статі в революційному рухові, в суспільно-громадському житті країни. Серед дослідників радянської доби, які, так чи інакше, торкалися проблеми жіночої освіти, називаємо С. Діонесова, Є. Міхеєву, Е. Павлюченко, Г. Тишкіна та ін.

Окрему групу наукових пошуків становлять дисертаційні роботи і монографії. Зокрема, привертають увагу дослідження, які містять цінні теоретичні ідеї та положення без зайвих ідеологічних штампів, цікаві історичні факти щодо освіти жінок: І. Малинко «Высшее женское образование на Украине (вторая половина XIX – начало XX века)» (1984 р.) [11], І. Волкової «Жіноче питання в Україні (друга половина XIX століття)» (1995 р.) [3], Л. Вовк «Генезис пріоритетних тенденцій освіти дорослих в Україні (друга половина XIX – 20-і роки XX століття)» (1995 р.) [2], Т. Сухенко «Середня жіноча освіта в Україні (XIX – початок XX століття)» (2000 р.) [18], Н. Дем'яненко «Історія вищої жіночої освіти в Україні: Київський Фребелівський педагогічний інститут (1907 – 1920 рр.)» (2005 р.) [7] та ін. Дослідники обґрунтовують теоретичні засади

організації жіночої освіти в загальній освітній системі Російської імперії, висвітлюють історію розвитку жіночих навчальних закладів (початкових, середніх, професійних, вищих), аналізують місце і роль цих закладів у житті жіноцтва та суспільства.

Специфіку жіночої освіти на регіональних рівнях відображено в роботах Т. Тронько «Діяльність органів державної влади в галузі жіночої середньої освіти в Наддніпрянській Україні другої половини XIX століття» (2001 р.) [19], Л. Єршової «Розвиток жіночої освіти на Волині (кінець XVIII – початок XX століття)» (2002 р.) [5]; В. Добровольської «Історія жіночої освіти Півдня України (1901 – 1910 рр.)» (2006 р.) [4], Т. Шушари «Розвиток жіночої освіти в Таврійській губернії (XIX – початок XX століття)» (2006 р.) [21] та ін.

Отже, проблема становлення жіночої освіти завжди була в полі зору науковців. Як бачимо, цікавим і не зовсім розробленим її аспектом є дослідження внеску відомих благодійників у заснування навчальних закладів для жіноцтва. Не мало серед таких добродійників було представниць слабкої статі, які, на рівні із чоловіками, прославляли Українську державу, зберігали її традиції, відроджували національний поступ. Однією з найяскравіших постатей серед плеяди відомих українських благодійниць, яка поправу вважається подвижницею жіночої освіти на Полтавщині, була княгиня Варвара Олексіївна Волконська-Репніна (1778 – 1864 рр.).

Життя Варвари Олексіївни було дивовижним уже тим, що в дитинстві її відлучили від матері Варвари Петрівни, уродженки Шереметьєвої, рішучим і строгим батьком. Усі свої дитячі літа маленька Варенька провела під опікою тітки по батьківській лінії, графині Парасковії Кирилівни, про яку до кінця свого життя зберегла найніжніші спогади. Освіту одержала домашню, для того часу – елітну.

У 1801 р. (за іншими даними у 1802 р.) Варвара Олексіївна одружилася із Миколою Григоровичем Репніним (1778 – 1845 рр.) відомим російським військовим і державним діячем у Лівобережній Україні першої половини XIX ст. Князь походив із відомої російської дворянської родини Волконських. Був учасником війни 1812 р., у 1816 – 1834 рр. обіймав посаду малоросійського військового генерал-губернатора. У цьому шлюбі поєдналося дві знатні родини – російській князівський рід Волконських і український козацький – Розумовських.

Все своє життя княгиня палко кохала чоловіка, і навіть у важкі часи, на початку війни із Наполеоном, Варвара Олексіївна віддано слідувала за коханим у армійському обозі. Цікавим є історичний факт, який певною мірою характеризує княгиню як хоробру й мужню жінку. Так, під час полону свого пораненого чоловіка під Аустерліцем, Варвара Олексіївна з'явилася у таборі Наполеона, де сама доглядала за Миколою Григоровичем та декількома полоненими російськими солдатами і офіцерами. Про це було повідомлено імператору, який у відповідь посміхнувся й сказав «Заздрю я цьому руському!». Відомо також, що Наполеон наполіг на зустрічі із російським князем й незабаром подарував йому свободу [10].

Варвара Олексіївна була надзвичайно розумною, добросеречною, енергійною особистістю, сповненою жадоби суспільної діяльності. За часів генерал-губернаторства князя Репніна в Саксонії (з 1812 р.) Варвара Олексіївна займалася благодійницькою діяльністю, і зокрема відкриттям притулків, наданням грошової допомоги нужденним саксонцям. Після повернення до Санкт-

Петербургу у 1815 р. вона очолювала благодійне жіноче товариство, разом із імператрицею Єлизаветою займалася влаштуванням Патріотичного (Єлизаветинського) інституту для дівчат-сиріт, чий батьки загинули або були тяжко поранені під час війни із французами. Для заснування цього закладу Варвара Олексіївна пожертвувала особистий чималий капітал, а також частину родинних коштовностей. (Княгиня була досить заможною, вона успадкувала родові маєтки у Полтавській, Чернігівській, Нижньоновгородській і Костромській губерніях із 16 тис. душ кріпаків [20].)

З цього часу благодійність, допомога нужденним стає сенсом усього життя княгині. За часів генерал-губернаторства князя Рєпніна-Волконського в Малоросії Варвара Олексіївна відкривала лікарні, притулки, пансіони, школи. Цікавою сторінкою у її меценатській діяльності було заснування в Полтаві у грудні 1818 р. інституту шляхетних дівчат.

У 1816 р. разом зі своїм чоловіком княгиня Варвара Олексіївна приїхала до Полтави. Подружжя Рєпніних було прихильниками прогресивних просвітницько-культурних ідей того часу. Відомим є історичний факт, що Микола Рєпнін ініціював відкриття у Полтаві кадетського корпусу, середнього навчального закладу для дворянських дітей [20], а Варвара Олексіївна усіляко сприяла розвитку жіночої освіти. По приїзду до Полтави княгиня відкрила у своєму маєткові на власні кошти пансіон для 12 збіднілих дворянок (з 1808 р. по 1816 р. подібний заклад освіти уже функціонував, створений з ініціативи дружини відомого своїм меценатством полтавського поміщика Семена Кочубея Парасковії Кочубей). Проте, усвідомлюючи, що невеличка школа не розв'яже освітньої проблеми, княгиня звертається до полтавського дворянства з ініціативою створення солідного жіночого навчального закладу на кшталт столичних. Так виникла ідея організації у Полтаві дворянського інституту шляхетних дівчат.

Інститути шляхетних дівчат (закриті середні навчальні заклади до 1917 р.) були першими осередками суспільного жіночого виховання в Російській імперії, відкриття яких започатковано на межі XVIII – XIX ст. На терені Наддніпрянської України такі інститути діяли у Харкові (1812 р.), Полтаві (1818 р.), Одесі (1828 р.), Керчі (1835 р.), Києві (1838 р.). Цей тип жіночої освітньої установи для дівчат шляхетного походження було запроваджено з ініціативи державного й суспільного діяча Івана Бецького за участі імператриці Катерини II. Основною метою створення закладів подібного типу було виховання дворянок «... добрими дружинами, хорошими матерями, наставницями для дітей своїх, старанними господинями...» [9, с. 5]. Першим таким закладом, відкритим у 1764 р. в Санкт-Петербурзі, був Смольний інститут («Воспитательное общество благородных девиц»), який ставився царським урядом за зразок для дворянства провінцій Російської імперії.

Тож, на початку січня 1817 р. княгинею Рєпніною був складений проект відкриття у Полтаві інституту шляхетних дівчат. Документ передбачав загальноустановчі, навчально-педагогічні, фінансово-економічні положення роботи освітнього закладу. У проекті зазначалося, що в основу його створення «...покладена опіка дворянства про долю 15 збіднілих дворянок, яким буде надане виховання і забезпечено їх подальше влаштування відповідно до їхнього стану...» [9, с. 5]. (У перші роки в інституті навчалася 15 дівчат (по одній від повіту), згодом кількість почала зростати (1864 р. – 170 чол., з яких: 167 – доньки дворян, 2 – духовенства, 1 – купця; 1910 р. – 209 чол.) [17]).

Управління всіма справами інституту доручалося раді, першим головою якої була Варвара Репніна, членами: В. Капніст, М. Новіков, П. Гулак-Артемівський. Рада щомісячно звітувалася про роботу на зборах інституту та публікувала звіт для оприлюднення на дворянському зібранні.

Прийом до Полтавського дівочого інституту передбачалося проводити на засадах, встановлених для закладів подібного типу Російської імперії, а саме «...вихованки повинні бути обов'язково із родин, що довели своє дворянське походження, пансіонерки – із дворян або купецтва перших двох гільдій, християнської релігії» [9, с. 7]. Згідно проекту інституту, для вихованок, яких приймали із 8-10 річного віку, визначався дев'ятирічний курс навчання. Ці дівчата перебували на повному соціальному забезпеченні закладу. Термін навчання пансіонерок, яких приймали у віці 9-12 років, визначався їхніми рідними або опікунами. Утримання цих панянок частково забезпечувалося за рахунок коштів інституту, частково – батьків, річний внесок яких складав близько 500 карб.

Зібрання Полтавського дворянства ухвалило цей проект і запропонувало на утримання інституту пожертвувати від дворянства 50 коп. з кожної селянської душі, яка була в їхній власності [12]. Значні кошти на спорудження нового приміщення для інституту надало подружжя Репніних, а відомий полтавський меценат, поміщик Семен Кочубей продав за півціни свою садибу, в якій розміщувався на перших порах цей навчальний заклад.

У серпні 1818 р. із міністерства народної освіти було отримано Положення про Полтавський інститут шляхетних дівчат із офіційним дозволом приступити до роботи. Таким чином, уже в жовтні 1818 р. дворянська рада взяла на роботу перших чотирьох класних дам і розпочала набір 15 дворянок; посаду директорки закладу у листопаді зайняла парижанка мадам Юлія Реньї [12]. Отже, 12 грудня 1818 р. Полтавський інститут шляхетних дівчат розпочав свою діяльність. (На цей час у місті діяло лише два середніх навчальних заклади: народне училище, відкрите у 1799 р. графом С. Потоцьким, і цивільна гімназія, організована у 1808 р.).

Варвара Олексіївна займалася не лише організаційними питаннями влаштування інституту, його фінансуванням, а й турбувалася про освіту і виховання учениць. Зокрема, проектом інституту княгиня передбачала викладання таких дисциплін: Закон Божий, російська мова, чистописання, граматики, синтаксис, риторика і логіка, арифметика (перші чотири дії до прогресії), географія й історія (скорочені), малювання, танці, музика, мови іноземні – французька й німецька, їх граматики й синтаксис [9]. Великого значення надавалося дисциплінам практичного спрямування – шиттю, рукоділлю, веденню домашнього господарства. Ці предмети вважалися особливо важливими для виховання дворянок, оскільки допомагали молодим пані із збіднілих родин оволодівати навичками утримувати себе і своїх рідних. Дівчата-міщанки здобували також «професійну освіту» – готувалися до подальшої роботи на посаді гувернантки, економки, рукодільниці.

Музика, малювання й танці в інституті складали «... суттєву частину виховання» [9, с. 27]. Саме тому княгиня Репніна запрошувала до закладу відомих діячів історії та української культури. Із матеріалів народного музею історії Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка (далі – народний музей історії університету) стає відомим, що серед викладачів інституту свого часу були: піаністи, учні чеських композиторів-класиків, зби-

рачі українського музичного фольклору, брати Алоїз та Венцеслав Єдлічки – навчали інституток фортепіанної гри та італійського співу; відомі російські художники, випускники Петербурзької академії мистецтв В. Волков та І. Зайцев – викладали у дворянок мистецтво живопису; зачинатель романтизму в українській літературі Л. Боровиковський – навчав шляхетних пані російської словесності, викладав історію, географію, латину та ін. З історією освітнього закладу пов'язане також ім'я талановитого українського письменника, поета, ректора і ординарного професора Імператорського Харківського університету П. Гулака-Артемівського, який понад 30 років керував навчальною роботою Полтавського інституту шляхетних дівчат.

Окреме місце у виховному процесі займало релігійно-духовне виховання. В інституті знаходилась домовна церква, в якій священик проводив служіння в усі недільні та святкові дні. У кожному класі обов'язково читався Закон Божий, крім того, усі вихованки щодня, зранку й звечора, збирались у загальній залі, де одна з них читала голосно молитву в присутності інспектриси та всіх класних дам.

Враховуючи, що загальний термін перебування панянок в інституті тривав 9 років, навчально-виховний цикл розподілявся на п'ять класів (віків): у першому і другому класах навчались по 1 року, у третьому й четвертому – по 2, у п'ятому – 3 роки. Навчальний процес, згідно статуту інституту, пропонувалося вибудовувати за такими предметами: у першому класі – Закон Божий, російське й французьке читання, танці; у другому – Закон Божий, російська і французька граматики, арифметика, німецьке читання і письмо, музика, танці, малювання; у третьому класі додавались до предметів другого – російська географія, німецька граматики; у четвертому класі додавались до предметів третього – російська історія, грецька й римська історія, загальна географія, міфологія; у п'ятому класі додавались до предметів четвертого – російська словесність, фізика, природнича історія російською мовою, скорочена всесвітня історія й загальна географія французькою мовою, французька словесність. Обов'язковими для інституток були публічні екзамени, які заохочували їх до «... подальших успіхів у вихованні серця й ума через схвалення, яке ними одержано» [9, с. 8].

Невід'ємною складовою виховного процесу інституту було формування дисциплінованості учениць. Зі статуту закладу дізнаємося, що до його керівного складу входила директриса, яка відповідала за навчальну і виховну частини інституту, інспектриса з навчальної роботи і, окремо була ведена посада інспектриси, яка «спостерігала за порядком». Для занять із вихованками у нижчих класах (першому, другому) призначались наставниці, у старших – третьому, четвертому, п'ятому – класні дами, яким наказувалося перш за все привчати дівчат до слухняності, бути благопристойними, доброзичливими, благорозумними. Крім того, по дві інститутки мали щодня чергувати в інших класах як помічниці класних дам (слідкували за дотриманням порядку і за чистотою, допомагали у вихованні й навчанні молодшим вихованкам). Цим самим панянок привчали «...звикати зарані, як їм, будучі матерями, навчати дітей своїх і у власному своєму вихованні знайти собі опору...» [12].

Про організацію і стиль життя вихованок інституту яскраво ілюструє уривок зі статуту цього закладу. «О 6 ранку – підйом, молитва, сніданок; з 8 до 9 год. – підготовка до уроків; з 9 до 12 год. – уроки; з 12 до 14 год. – обід і відпочинок; з 14 до 16 год. – уроки; з 16 до 16-30 год. – полудень; з 16-30 до

19 год. – уроки; з 19 до 20 год. – вечеря і відпочинок; з 20 до 21 год. – молитва й підготовка до сну» [9, с. 27]. Вважалося обов'язковим, щоб о 21 годині всі дівчата були у ліжках, існувало й інше правило – щосуботи після обіду – повторення уроків за весь тиждень. Неодмінною складовою виховання було суворе дотримання гігієни тіла, чистоти, охайності інституток. Тому жодна з дівчат не допускалася у класи до уроків перш ніж її одяг не був перевірений однією з інспектрис. Обов'язковим також було регулярне відвідування вихованками лікаря.

За недотримання такого розпорядку, не виконання обов'язків, непристойну поведінку дворянок карали. Серед методів «виправлення» найбільш популярними були: навіювання, строга догана, сидіння вихованки в класі за останньою партою, або на спеціальній лаві; сидіння в їдальні за окремим столом із «...дотриманням дієти, більш або менш строгої, в залежності від погрішності» [49 с. 28]. Тілесні покарання строго заборонялись. Разом із тим, традиційним було і нагородження кращих вихованок. За «пристойну поведінку й старанне виконання своїх обов'язків» упродовж всього перебування в інституті дівчат нагороджували – одну золотим і дві срібними шифрами імператриці Єлизавети; за хорошу поведінку упродовж тижня – святковою стрічкою. Іншою нагородою було сидіння в класі за першою партою, оскільки вихованки займали місця у строгому порядку відповідно до своїх успіхів. Крім того, кожні три місяці імператриці надсилались виписки із класних журналів інституток про їхню поведінку й успіхи.

Отже, дисциплінованість була і результатом вихованості панянок, і засобом формування їхньої волі і характеру. Вона досягалася, по-перше, через дотримання чіткого режиму організації їхнього життя; по-друге, через залучення до виховної роботи; по-третє, через систему заохочення і покарання; і, по-четверте, через обов'язкове, систематичне заняття навчальною роботою.

У різні роки інститут шляхетних дівчат відвідували відомі постаті, із матеріалів народного музею історії університету дізнаємося, що серед них були: Т. Шевченко, Сергій та Матвій Муравйови-Апостоли, Панас Мирний, В. Жуковський, які позитивно оцінили роботу закладу. Відомо також, що російський поет В. Жуковський надіслав до інститутської бібліотеки вісім томів своїх творів. Про високий рівень підготовки вихованок свідчить і той факт, що його випускницями свого часу були: українська письменниця, громадська діячка Л. Яновська, поетеса О. Псьол, художниця-мініюаристка Ю. Волкова, учасниця революційного руху М. Рейдер, майбутня дружина Панаса Мирного О. Шейдеман. Особливою сторінкою історії інституту було навчання в ньому з кінця XIX ст. шести правнучок О. Пушкіна і М. Гоголя – Софії, Наталії, Марії, Тетяни, Анни, Олени Бикових [12].

Понад десять років інститут утримувався полтавським дворянством, а з вересня 1827 р., з ініціативи князя Миколи Репніна указом царя його перетворено із дворянського на урядовий і передано до відомства установ імператриці Марії Федорівни. До кінця 1834 р. княгиня Варвара Репніна була опікуном і керівницею інституту. Після звільнення з цієї посади, за нею залишилось звання почесного опікуна. Внесок Варвари Олексіївни в розбудову освітньої галузі був високо оцінений дворянством Полтавської губернії, яке винесло їй подяку за піклування над інститутом «... священним долгом приносим Вашему Сиятельству единодушно искреннейшую свою благодарность, ... также сословие наше может воздать Вам за бесценный дар Ваш, ознаменованный благо-

воспитанием юношества, ... истинную награду за возделывание сего разсадника доблестей и просвещения...» [13, с. 242].

Померла княгиня Репніна у 1864 р., її поховано поряд із чоловіком на території Густинського Свято-Троїцького монастиря в родинному склепі Репніних-Волконських під церквою Успія (Воскресіння Христового) в Прилуцькому повіті Полтавської губернії.

Інститут шляхетних дівчат у Полтаві проіснував сто років. Після евакуації цього закладу у 1918 р. до Владикавказу в будівлі центрального корпусу розташувалися землевпорядний технікум, благодійна організація «Ліга порятунку дітей», відкриття якої ініціював відомий письменник і громадський діяч В.Г. Короленко, інші установи [12]. Нині на цій території знаходиться відомий в Україні та поза її межами Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка.

Отже, відому благодійницю Варвару Олексіївну Репніну можна вважати подвижницею жіночої освіти в Україні. Свої задуми та ідеї княгиня найбільш плідно змогла втілити й реалізувати на практиці у благодійному інституті шляхетних панянок, який на той час був культурно-освітнім та духовно-мистецьким осередком Полтавщини. Вся добродійна діяльність Варвари Олексіївни ґрунтувалася на загальнолюдських принципах і християнських моральних цінностях, була сповнена прогресивних ідей та думок щодо значення для суспільства освіченої і вихованої жінки.

Нині ім'я відомої благодійниці не забуде. Розділ експозиції (ідейним автором створення його є історик-дослідник Полтавщини Н.К. Кочерга), присвячений життю княгині та князя Репніних, заснуванню інституту шляхетних дівчат, історії спорудження його центрального корпусу, змістовно представлено в Народному музеї історії Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка; відомості про Варвару Олексіївну Репніну можна знайти на веб-сайтах мережі Інтернет, на сторінках наукової та науково-публіцистичної літератури.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів обраної проблеми. Перспективним напрямом подальших наукових розвідок вважаємо вивчення досвіду графині, найяснішої княгині, дами ордену Святої Катерини, дружини генерал-губернатора Михайла Воронцова – Єлизавети Ксаверіївни Воронцової, уродженої Браницької. Ця відома в історії України жінка свого часу витратила на благодійні цілі близько трьох мільйонів рублів, заснувала й понад 20 років керувала Одеським жіночим благодійним товариством, фінансово допомагала і опікувалася Одеським та Закавказьким (у Тифлісі) інститутами шляхетних панянок, підтримувала інші заклади освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вагнер В. Страничка из истории высшего женского образования /В. Вагнер // Вестник воспитания. – 1897. – №3.
2. Вовк Л. П. Генезис пріоритетних тенденцій освіти дорослих в Україні (друга половина XIX – 20-і роки XX століття) : автореф. дис... докт. пед. наук: 13.00.01 /Л.П. Вовк. – К., 1996. – 49 с.
3. Волкова І. О. Жіноче питання в Україні (друга половина XIX ст.) : автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / І.О. Волкова. – Одеса, 1995. – 24 с.
4. Добровольська В. А. Історія жіночої освіти Півдня України (1901-1910 рр.) : автореф. дис ... канд. іст. наук: 07.00.01 / В.А. Добровольська. – Дніпропетровськ : Б.В., 2006 . – 20 с.

5. *Єршова Л. М.* Розвиток жіночої освіти на Волині (кінець XVIII – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Л.М. Єршова. – К., 2002 – 20 с.
6. *Зинченко Н. Е.* Женское образование в России. Исторический очерк / Н. Е. Зинченко. – СПб., 1901. – 46 с.
7. Історія вищої жіночої освіти в Україні: Київський Фребелівський педагогічний інститут (1907 – 1920 рр.): монографія / Н. М. Дем'яненко, І. І. Прудченко. – К.: Вид. В. Д. Голіцина, 2005. – 492 с.
8. *Лихачова Е. О.* Материалы для истории женского образования в России / Е.О. Лихачова. – СПб., 1899-1901. – Т. 1-4.
9. *Мазанов П. И.* Полтавский институт благородных девиц 1818 – 1898 гг. Архивные справки / П.И. Мазанов. – Полтава, 1899. – 324 с.
10. *Макаренко С.* Княгиня Варвара Репнина-Волконская [Электронный ресурс] / С. Макаренко // Режим доступа : <http://www.peoples.ru/family/children/repnina-volkonskaya>. – Заголовок з екрану.
11. *Малинко И. Г.* Высшее женское образование на Украине (вторая половина XIX – начало XX вв.): автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.01 / И.Г. Малинко. – Харьков, 1985. – 24 с.;
12. *Онищенко В.* Від Полтавського інституту шляхетних дівчат до європейського виміру вищої технічної освіти Полтавщини / В. Онищенко, Н. Кочерга // Вечірня Полтава. – 2008. – 24 груд.
13. *Павловский И. Ф.* Полтавцы: иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители / И.Ф. Павловский. – Полтава, 1914. – 291 с.
14. Письма Н. И. Пирогова о любви, об обязанностях матери-воспитательницы и пр. // Русская школа. – 1914. – №11. – С. 20-26.
15. Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. Б.М. Бим-Бад. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528 с.
16. *Покровская М. И.* О высшем женском образовании в России / М.И. Покровская. – СПб., 1906.
17. Полтавщина : Енциклопедичний довідник / за ред. А.В. Кудрицького. – К.: УЕ, 1992. – 1024 с.
18. *Сухенко Т. В.* Жіноча середня освіта в Україні (XIX – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Т.В. Сухенко. – К., 2001. – 20 с.
19. *Тронько Т. В.* Діяльність органів державної влади в галузі жіночої середньої освіти в Наддніпрянській Україні другої половини XIX ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Т.В. Тронько. – Запоріжжя, 2001. – 19 с.
20. *Шандра В.* Створюючи імперську еліту / В. Шандра // День. – 2006. – 15 груд.
21. *Шушара Т. В.* Розвиток жіночої освіти в Таврійській губернії (XIX – поч. XX ст.): автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.01 / Т.В. Шушара – К., 2006. – 20 с.

ЕЛЕНА ИЛЬЧЕНКО

**ВКЛАД ЖЕН ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРОВ
В РАЗВИТИЕ ЖЕНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА УКРАИНЕ:
ОПЫТ КНЯГИНИ ВАРВАРЫ ВОЛКОНСКОЙ-РЕПНИНОЙ**

Исследован вклад известной благотворительницы начала XIX века Варвары Репниной в организацию женского образования на Полтавщине, проанализован опыт работы института благородных девиц, основательницей которого была княгиня.

Ключевые слова: *Варвара Репнина, благотворительность, женское образование, институт благородных девиц, исторический опыт.*

ELENA ILCHENKO

**THE CONTRIBUTION OF THE WIVES OF THE GOVERNORS GENERAL
IN THE DEVELOPMENT OF FEMALE EDUCATION IN UKRAINE:
EXPERIENCE OF PRINCESS VARVARA VOLKONSKAYA-REPNINA**

The article explores the contribution to women's education is known philanthropist of the early nineteenth century, the daughter of the Minister of national education, the famous

count Alexei Razumovsky, the grandchildren of the last Hetman of Left-Bank Ukraine Kirill Razumovsky, wife of the Governor-General Nikolai Repnin - Princess Varvara Volkonskaya-Raninae. Made historiographical analysis of knowledge issues "women's education", the article reveals the importance of this concept. Found that one of the most popular schools for girls of the study period were the institutions of noble maidens, which represented the first foci of women's social education in the Russian Empire. This type of women's educational institutions for girls of noble origin was introduced on the initiative of the state and public figure Ivan Beckage with the participation of the Empress Catherine II. The main purpose of creation of institutions of this type was the education of noblewomen "...good wives, good mothers-teachers for their children, diligent Housewives...". This educational institution was the Poltava Institute of noble maidens, in the creation and operation of which took an active part Varvara Alexeevna Repnin.

The study analyzed the experience of the Institute, he explained the role Varvara Alexeevna in the device and the organization of the educational institution. It is shown that due to her hard work, perseverance, depositional, sacrifice Institute of noble maidens in Poltava has existed for a hundred years.

The Princess did not only made the organizational issues of the Institute, its financing, but also cared about the education and upbringing of students. In particular, a project of the Institute for the Princess assumed the teaching of such subjects as the Law of God, English, handwriting, grammar, syntax, rhetoric and logic, arithmetic (the first four steps until progression), geography and history (abridged), drawing, dancing, music, foreign languages - French and German, grammar, and syntax. Great importance was attached to the disciplines of practical directions - sewing, needlework, and homemaking. These items were considered to be particularly important for the education of noblewomen, because he helped a young lady from impoverished families to learn skills to support themselves and their families. Girls-bourgeois received "vocational education" - prepared for further work on the post of governess, housekeeper, needlewomen. Music, drawing and dancing at the Institute was "... an essential part of education." That is why the Princess Repnin was invited to the institution known figures of history and Ukrainian culture.

The article concluded that well-known friend Varvara Alexeevna Repnin can be considered as the ascetic women's education in Ukraine. Their plans and ideas Princess most fruitfully able to realize and put into practice in charity the Institute of noble maidens, who at the time was the cultural, spiritual and artistic center of Poltava. All charitable activities Varvara Alexeevna was based on universal principles and Christian moral values, was full of progressive ideas and opinions on the value to society of an educated and educated women.

Keywords: *Barbara Repnina, charity, women's education, the Institute of noble maidens, the historical experience.*

Одержано 12.01.2015, рекомендовано до друку 21.01.2015.